

## **Zeno Vancea** **25 de ani de la trecerea în eternitate**

**Constantin Tufan Stan**

**O epistolă inedită**



Epistola expediată de Zeno Vancea surorii sale Olga (soția lui Maximilian Costin, muzicolog și profesor cu o episodică experiență directorală la Conservatorul Municipal din Timișoara între anii 1922 și 1925), în 16 noiembrie 1947, la aproape un an de la farsa electorală manageriată de liderii comuniști români cu sprijinul Moscovei (sub protecția trupelor

sovietice staționate în țară), surprinde un episod sensibil din istoria României postbelice. Grava secetă, urmată de spectrul înfricoșător al foametei, impunerea cotelor agricole țăranilor pauperizați acutizaseră tensiunile sociale.

Zeno Vancea (1900-1990), cu o experiență de viață traumatizantă (rămas orfan la o vârstă fragedă, crescut de un binefăcător până la absolvirea liceului), avea să-și ofere serviciile stângii („deși cu oarecari mici rezerve!”), după ce se implicase activ, ca vajnic propagandist, în campania electorală din 1946.

Compozitorul lugojean semnase, potrivit mărturisirii sale, o cerere de adeziune la Partidul Muncitoresc Român imediat după 23 August 1944 (vezi *Autobiografie*, dactilogramă, colecția Ioana și Andrei Vancea, București), după ce, inițial, aderase la Uniunea Patriotică din Timișoara (o asociație de sorginte comunistă, răspândită pe tot cuprinsul țării, încropită în 1942 și reorientată și reactivată după lovitura de stat din august 1944), primind însărcinarea de a instrui coruri muncitorești. Sub îndrumarea Regionalei de Partid timișorene a organizat și a condus primul cor muncitoresc la nivel național.

Acuzat inițial de afinități cu ideologia Mișcării Legionare (în urma punerii în practică a unui ordin, emis de secretarul general al Primăriei, de a reorganiza corul funcționarilor instituției și de a instrui cântece legionare), Zeno Vancea a reușit totuși să intre în grațiile Partidului Comunist printr-o intensă propagandă susținută în „Luptătorul bănățean”, organul de presă al comuniștilor bănățeni, atribuindu-i-se, drept recompensă (după intensa campanie electorală din 1946, în favoarea FND), și importante distincții și responsabilități: „Ordinul Muncii clasa a II-a”, director general al Muzicii în Ministerul Culturii și Propagandei (1948), Premiul de Stat (1953), titlul de Maestru Emerit al Artei din RPR (1954) etc. (După reîntoarcerea la Târgu Mureș – unde activase ca profesor, la Liceul Militar „Mihai Viteazul” și Conservatorul Municipal, până la Dictatul de la Viena, când fusese nevoit să se refugieze la Timișoara –, lui Vancea i se încredințase directoratul periodicului „Ardealul nou”, organul Regionalei de Partid târgumureșene.) Justificând inițierea repetițiilor cu corul

funcționarilor publici ai Primăriei (și punerea în repetiție a unor marșuri legionare), Zeno Vancea își acuza confracții timișoreni de invidie și chiar intrigă: „Refuzul de a executa ordinul primit ar fi atras cu sine darea mea afară din slujbă, cu atât mai mult cu cât eram considerat de toți muzicienii din Timișoara ca o concurență puternică, de care ar fi vrut să scape cu multă bucurie. [...] Rezistența mea a fost înfrântă în urma refugiului și în urma incertitudinii situației mele materiale și a intrigilor și atitudinii dușmănoase a compozitorilor bănățeni din Timișoara, Gheorghe Pavel, Filaret Barbu, Vasile Ijac, Sabin Drăgoi și alții” (*Autobiografie*).

În încercarea sa de a accede la una din catedrele vacante ale Academiei Regale de Muzică din Cluj, Zeno Vancea va întâmpina rezistența lui Mihail Jora (pe care nu și-o putea explica), rector, la acea dată, al Academiei Regale de Muzică din București\*. Refractor la ideologia de sorginte sovietică, Mihail Jora va face, la o zi după abdicarea regelui Mihai, un insolit gest, care îi va schimba cursul vieții: cu prilejul depunerii jurământului de loialitate al corpului profesoral academic la proclamarea RPR, Jora a solicitat colegilor păstrarea unui moment de reculegere în memoria instituției monarhice! (Ca o ironie a sorții, Mihail Jora va deceda chiar de ziua Regelui, în 1971! – vezi Florinela Popa, *Mihail Jora, un modern european*, Editura Muzicală, București, 2009.) Nostalgia după vechea formă de guvernământ, exprimată public cu atâta naivă dezinvoltură, îi va aduce îndepărtarea de la catedra Academiei, dar și excluderea din Societatea Compozitorilor, tribulațiile culminând cu arestarea soției, în 1952, cu „motivarea” că era sora fostului ministru de Externe Grigore Gafencu. (Reabilitat ulterior, după 1954, lui Mihail Jora i se vor atribui cele mai înalte demnități, inclusiv aceea de academician, într-o încercare a autorităților de „recuperare”

---

\* În 3 noiembrie 1946, Mihail Jora prezidase, la Lugoj, juriul concursului coral prilejuit de jubileul de 25 de ani al Societății Corale „Progresul”. Organizată din rațiuni propagandistice, în preajma alegerilor din 19 noiembrie, manifestarea s-a bucurat de prezența staffului politic de la București, în frunte cu dr. Petru Groza.

ideologică a marelui creator.) Refuzul lui Mihail Jora de a achiesa la pretențiile, profesional justificate, ale lui Zeno Vancea apare, prin prisma acestor realități, pe deplin justificat.

În timpul studiilor la Neues Wiener Konservatorium din capitala austriacă (1921-1926 și 1930-1931), Zeno Vancea avusese prilejul să ia contact cu noua orientare, de factură expresionistă – într-o primă etapă –, a avangardei muzicale vieneze, fiind martorul unor prime audiții și al unor controversate spectacole cu creații ale reprezentanților Noii Școli Vieneze, Arnold Schönberg (*Simfonia de cameră*, întâmpinată de melomanii vienezi cu huiduieli!), Alban Berg și Anton von Webern (*Passacaglia op. 1*), fiind considerat primul muzician român care a preluat și a asimilat în propria creație, chiar dacă în mică măsură, elemente de tehnică dodecafonică (*Preludiu, fugă și toccată pentru pian și Scoarțe*, suită pentru orchestră de cameră, o ingenioasă transpunere sonoră a geometriei cusăturilor țărănești). (Principiile componistice promovate sub auspiciile Noii Școli Vieneze vor fi asimilate plenar, mai târziu, de un alt compozitor bănățean, Doru Popovici, recunoscut ca fiind primul muzician dodecafonist din istoria muzicii românești.)

Referindu-se la impactul structurilor melodice de factură atonală asupra viziunii sale componistice, Zeno Vancea mărturisea: „În lărgirea mijloacelor de expresie, am ajuns la structura melodică dodecafonică, alcătuită din folosirea, în cadrul aceleiași teme, a celor 12 semitonuri ale gamei cromatice. Dar nu am acceptat rigorile de construcție ale lui Schönberg și ale școlii sale” (Martha Popovici. *Convorbiri cu Zeno Vancea*, Editura Muzicală, București, 1985). Într-un amplu și documentat studiu publicat în „Muzica” (București, XII, 1, ianuarie 1962) – *Scurtă privire critică asupra muzicii dodecafonice* –, Zeno Vancea, dezicându-se de tehnicile asimilate la Viena, puse timid în practică, nega rolul istoric al noului curent, o construcție nefastă, potrivit aprecierilor sale, artificială, de factură matematică, golită de orice conținut emoțional, care ar exalta sentimente nedefinite, confuze, maladive, caracteristice unui Occident decadent.

Dragă Olga\*,

Mi-am închipuit că nu te vei putea hotărî să părăsești Bucureștii, te înțeleg prea bine, viața muzicală de acolo te poate compensa pentru multe alte lipsuri. Celelalte argumente însă, crede-mă, te rog, sunt cu desăvârșire copilărești. Crezi că numai tu ai îmbătrânit, numai tu ai sărăcit? Dacă ai vedea lumea de aici<sup>†</sup>, te-ai mira ce au devenit toți acei care pe vremuri erau tineri frumoși și bogați. Cucoanele cele mai elegante nu mai au ce îmbrăca! Așa că partea aceasta a argumentării nu o pot accepta.

De altfel, vei vedea tu singură cum s-a schimbat lumea, când vei veni la Crăciun pe aicea. Conțez sigur la venirea voastră. Vacanța o vom petrece la Secăreni<sup>‡</sup>, așa că acolo este loc destul pentru noi toți și se va găsi și ceva de mâncare ca să nu murim de foame.

De atâta amar nu te-am mai văzut și mi-e tare dor de tine. Mă tot pregătesc să vin la București, am o mulțime de lucrări noi (dintre care îți trimit acum un ciclu de cântece, care au fost arătate de Eugen Popescu, de la Operă, la Radio). Aș vrea să fac și o serată cu compoziții proprii la Dalles (mai ales că aș avea și sprijinul unor cercuri oficiale de azi, care de mult doreau deja să mă ducă la București), dar sunt așa de teribil legat de școală și necazurile de la Secăreni, încât mi-e cu de-a dreptul imposibil să plec acum. La sfârșitul săptămânii viitoare avem al 3-lea concert (simfonic, festival Beethoven) și trebuie să fac zilnic repetiție cu muzicanții de aici, destul de slabi. În ianuarie vom avea mari festivități, cu ocazia jubileului școlii, care serbează a 40-a aniversare de la înființarea ei. Poți deci

---

\* Originalul epistolei se află în colecția Andrei și Ioana Vancea, București.

† Târgu Mureș, unde Zeno Vancea activa ca director al Conservatorului de Muzică.

‡ Localitatea natală a soției lui Zeno Vancea, Judita Clarisa n. Illyés, unde socrii lui Zeno Vancea dețineau o moșie.

să-ți închipui câtă treabă am! Aș dori să-ți văd deja și copiii. Am aflat de isprăvile lui Mircea\* și am fost foarte necăjit că ai avut atâta supărare din cauza lui. Copiii mei sunt și ei deja mărișori. Andrei† e pe a III-a de liceu, a făcut în toamnă examen particular, fără a se ține prea mult de carte, cu media 9,30. A scris o teză de istorie, pe care directorul liceului a citit-o în conferința profesorală, atât de excepțională a fost. Ioana‡ e acum pe a II-a. Îți seamănă nu numai în privința exteriorului, dar și în ceea ce privește învățătura! Succesele pe care le are și le datorează faptului că – după cum se afirmă – e foarte frumoasă, după carte nu se prea prăpădește.

Fă, te rog, o leacă de propagandă printre cunoscuții și elevii tăi, pentru liedurile mele, care, se spune, sunt din cele mai de seamă ale literaturii muzicale românești. Cel puțin, asta a fost părerea unor cercuri muzicale din București, după ce au fost cântate în toamnă la Radio România Liberă.

După cum știi, sunt și am și fost totdeauna în tabăra politică contra aceleia pe care ai simpatizat-o tu, cred deci că nu te miri că sunt de stânga (deși cu oarecari mici rezerve!). Mi-ai scris că vei trimite parale pentru ca să-ți cumpăr un porc. Acum, prețul lor este iarăși destul de mare. Unul de 60-70 de kg e aproximativ 12-14 mii lei, și prețul lor e în continuă creștere din cauza cotei excesiv de mari, pe care producătorul trebuie să o plătească în porumb și cartofi. Așa că dacă, într-adevăr, ai de gând să cumperi unul, ar fi bine dacă te-ai grăbi!

Cred că știi că la Conservatorul din Cluj sunt vacante câteva catedre. Cu toate că sunt acum director aici, eu totuși vreau să ajung la Cluj și țin cu orice preț să obțin una din catedrele care mi-ar conveni, în primul rând armonia, ori istoria și estetica. Dacă anul trecut, când a fost primul concurs, nu aș fi fost ocupat în propagandă electorală (sper că nu te îngrozești de asta!) și aș fi avut timp și ocazie ca lucrările mele să ajungă la vreme în mâinile comisiei, aș fi reușit sigur, cu toată

---

\* Mircea Costin (aviator, †2004 în Argentina); a avut o soră, Rodica Costin, căsătorită cu compozitorul Mihai Mitrea Celarianu.

† Zeno Andrei Vancea (n. 29 III 1934).

‡ Ioana Zita Vancea (n. 4 X 1935).

împotrivirea lui Jora, care l-a susținut pe un fost elev de al său, Ioachim [Achim] Stoaia. M-am mirat tare de atitudinea lui Jora, și n-ar strica – dacă ești încă în raporturi bune cu dânsul – să-l întrebi și să-l convingi puțin. Cu Silvestri te mai vezi? Și el m-a cam uitat\*. Adevărat că nici eu nu mă prea sinchisesc de cei de la București, nu am mai scris de ani nimeni de acolo și nici nu aștept de la nimeni nimic. Am ajuns la vârsta când știu destul de exact cât prețuiesc, nu-mi fac nici iluzii, dar nici nu mă subapreciez și cunosc bine și valoarea confrăților mei. Cu toate că sunt destul de bătrân, mai am timp să aștept, mai ales că și unele cercuri din străinătate au început să se intereseze de mine. Așa, de pildă, prin Silvio Guarnieri, directorul Institutului de Cultură Italiană din Timișoara†, am ajuns în legătură cu

---

\* Constantin Silvestri (1913, București – 1969, Londra), aflat pe lista compozitorilor considerați indezirabili noilor realități politice, reușise, într-o primă fază, să treacă de așa-numitele „comisii de epurare” supervizate de PMR. Recunoscându-i-se competența profesională, va fi numit, în 1947, director muzical al Filarmonicii bucureștene, dar afișarea unui fățiș spirit de frondă va determina ostilitatea noului regim. Deși neagreat de culturnicii regimului comunist, între 1951 și 1956 lui Silvestri i se vor acorda cele mai importante distincții, într-o încercare de „recuperare”, după modelul celei aplicate lui Mihail Jora. După dirijarea memorabilei premiere cu *Oedipe-ul enescian* (Opera Română din București, 1958) și o serie de turnee concertistice la Bruxelles, Paris, Londra și în Australia (1959), Constantin Silvestri nu va mai reveni în țară, încheindu-și strălucita carieră dirijorală la Orchestra Simfonică din Bournemouth (Anglia). Detalii despre personalitatea lui Constantin Silvestri, în Ioana Raluca Voicu-Arnăuțoiu, *Constantin Silvestri. Biografie necunoscută*, Ars Docendi, Universitatea din București, 2013.

† La Lugoj, bazele Institutului de Cultură Italiană au fost puse în anii 1937-1938, când prof. Veturia Constantinescu a inițiat cursuri gratuite de limba italiană (ca omagiu adus profesorului Ciondomenico Serra de la Universitatea din Cluj, care, timp de 4 ani, a predat lecții gratuite studenților de la secția de limba italiană). Sub auspiciile Institutului de Cultură Italiană (director: Paolo Biffis), cursurile au fost continuate și în anii 1938-1940. Începând cu anul 1940, conducerea Institutului va fi încredințată, temporar, profesorului dr. Roberto Madia, secondat de V. Constantinescu („Răsunetul”, Lugoj, XIX, 50, 1940, 2: *Noul reprezentant al Institutului de Cultură Italiană din Lugoj*).

marele compozitor italian Goffredo Petrassi, care mi-a primit unele lucrări pentru a fi executate la Roma. Dar despre aceste lucruri o să mai vorbim noi când vei fi aici.

În concluzie, deci vă așteptăm sigur pt. vacanța de Crăciun.

Vă sărutăm cu toții,  
Zeno

## **SUMMARY**

### **Constantin Tufan Stan: Zeno Vancea – 25 Years since His Death An Original Letter**

The letter sent by composer Zeno Vancea to his sister Olga (the wife of Maximilian Costin, a musicologist and teacher who was the director of the Municipal Conservatoire in Timișoara between 1922 and 1925) on 16 November 1947, almost one year after the electoral farce operated by the Romanian communist leaders supported by Moscow (under the protection of the Soviet troops deployed in the country), captures a sensitive episode in the history of post-war Romania. The severe drought, followed by the frightening spectre of famine, the enforcement of agricultural quotas onto the impoverished peasants had exacerbated social tensions. Zeno Vancea (1900-1990), who had had a traumatic life experience (he had been orphaned at an early age and raised by a benefactor until he graduated high school), was to offer his services to the left (“although with some slight reservations!”) after he had become actively involved, as a fierce propagandist, in the electoral campaign of 1946.